

برخی شکسته خوانند....

سیامک سلیمانی روشن

□ اختلاف نسخ و ضبط کلمات به صور مختلف در دواوین همه‌ی شعرا به چشم می‌خورد که امری طبیعی و اجتناب‌ناپذیر است. خواجه‌ی شیراز نیز از این بحث نه تنها استثنا نمی‌باشد، بلکه به خاطر اهمیت اشعارش و استقبال فراوان از آن‌ها و نسخه برداری‌های متعددی که از آن به عمل آمده خواه‌ناخواه این‌گونه اختلافات بیشتر خواهد بود. در بسیاری از موارد اختلاف در کلمه از لحاظ معنایی تفاوت چندانی ایجاد نمی‌نماید اما در بعضی از ابیات تغییر کلمه در معنی ایجاد مشکل نموده و گاه معنا و منظور بیت را به کلی عوض می‌کند. در چنین مواردی باید با توجه به حال و هوای سخن و سبک کلامی شاعر و کلید واژه‌های مخصوص وی و کمی دقت در مفهوم سخن، واژه‌ی واقعی را کشف کرد.

به عنوان نمونه ما به یکی از این اختلاف کلمات در بیتی از حافظ می‌پردازیم تا منظور کلام روشن گردد:

کشتی نشستگانیم ای باد شرطه برخیز

شاید که باز بینیم دیدار آشنا را

چنان که می‌دانید در این بیت کلمه «کشتی نشستگانیم» و «کشتی شکستگانیم» اختلاف وجود دارد و در نسخ به هر دو صورت ضبط شده است. عده‌ای از ادیبان بر این عقیده‌اند که فرقی نمی‌کند که کدام کلمه باشد و هر دو صورت را صحیح می‌دانند و چنین می‌فرمایند که:

برخی نشسته خوانند، برخی شکسته خوانند

چون نیست خواجه حافظ، معذوردار ما را

اگر چه این نظر تقریباً درست می‌نماید اما از لحاظ ساختار معنوی مفهوم بیت با کشتی شکستگان کامل به نظر نمی‌رسد.

در زمان قدیم کشتی‌ها با نیروی باد و به وسیله بادبان حرکت می‌کردند و بر خلاف حال، سوخت‌های فسیلی و موتور رواج نیافته بود. با توجه به این مطلب باید گفت که «کشتی شکستگان» چگونه می‌تواند مفهوم سخن را برساند، منظور این که کشتی شکسته و دارای نقص فنی چه نیازی به باد موافق «باد شرطه» دارد و اصلاً چرا باید مسافران سوار بر چنین کشتی شوند. هیچ دریانوردی قصد سفر با چنین کشتی را نخواهد کرد زیرا غرق شدن آن حتمی است. «کشتی شکسته» و «باد شرطه» هیچ تناسبی با هم ندارند و ارتباط این دو کلمه با هم درست نمی‌نماید.

پس «کشتی نشستگان» را باید واژه‌ی واقعی این بیت دانست به این دلیل که چون عامل حرکت کشتی‌ها در آن زمان نیروی باد بود و آن هم نه هر بادی بلکه باد موافق که کشتی را به سمت مقصد هدایت کند، بسیار پیش می‌آمد که مسافران روزها منتظر می‌ماندند تا باد مناسب با مسیر وزیدن گیرد تا سفر آغاز شود.

حال حضرت حافظ نیز در کشتی نشسته و به مانند دیگران چشم انتظار باد شرطه است تا هر چه زودتر به دیدار معشوق نائل آید. این‌گونه به نظر می‌رسد که دل‌تنگی یار و چشم‌انتظاری باد موافق درون حافظ را به غلیان آورده و تاب و توان از وی ربوده است.

پس با توجه به این مجمل واژه‌ی واقعی بیت «کشتی نشستگان» باید باشد تا با مفهوم اصلی و مورد نظر شاعر تناسب داشته باشد.

این‌گونه مسائل در دواوین همه‌ی شعرا به چشم می‌خورد که می‌توان با کمی دقت و تعمق واژه‌ی واقعی را کشف کرد تا مفهوم شعر بهتر درک شود. ■

شعری از امین و تصویری از دوستان ارمان ماهنامه‌ی حافظ

قلم به دست گرفتم که نامه‌ی بنویسم
به ماهنامه‌ی حافظ، چکامه‌ی بنویسم
ز دیده خونِ دلِ ریخت بس به صفحه‌ی کاغذ
امان نداد که دیگر ادامه‌ی بنویسم

مکان: انجمن شعرای ایران

زمان: ۲ آبان ۱۳۸۶

(با تشکر از: کیومرث مهدوی خدیو)

